

Dames en heren, we leven in tijden waarin moslims en joden vaak tegenover elkaar geplaatst worden door fanatieke krachten van buitenaf. Hier in Deventer is dat gelukkig beslist niet zo en – wat u misschien niet wist - ook tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er bijzondere Turken geweest die joden en religieuze voorwerpen van joden hebben gered. Ik wil u graag het verhaal vertellen van de Turkse held Selahattin Ulkumen, die in 1943 consul van Rhodos was. Rhodos was in die tijd bezet door de Duitsers en Turkije was neutraal in de oorlog. Selahattin Ulkumen was pas dertig jaar oud en kwam vers van de universiteit in Istanboel, waar hij veel vrienden had, zowel moslims als joden als christenen.

Op 19 juni van dat jaar 1943 moesten alle joden van Rhodos zich melden bij het gebouw van de luchtmachtbasis Tchmenlik. Ze overnachtten daar, hun laatste nacht voordat ze zouden worden weggevoerd naar Auschwitz.

De Turkse consul hoorde hiervan en hij ging de volgende ochtend met een dapper plan, op bezoek bij de nazi-generaal Von Kleeman.

‘Bent u zich ervan bewust dat er zich ook Turkse onderdanen onder uw gevangenen bevinden?’ vroeg Ulkumen.

De Duitse generaal vroeg zich ineens met krakende hersens af wat er zou gebeuren als hij Turkse onderdanen naar de gaskamers in Auschwitz zou sturen. Het zou voor het nog net neutrale Turkije het laatste argument kunnen zijn om zich bij de geallieerden aan te sluiten. Kon hij deze verantwoordelijkheid op zich nemen? Hij besloot van niet.

‘Goed,’ zei Von Kleeman tegen de consul. ‘U kunt uw onderdanen meenemen. Ik zal u naar ze toebrengen.’

De joden stonden in rijden opgesteld. Ulkumen zag zijn kans. Hij vroeg iedereen met een Turks paspoort naar voren te komen. Vijftien mensen stapten naar voren. Daarna vroeg hij of ze echtgenoten en kinderen hadden. Sommigen hadden dat en ook de echtgenoten en kinderen stapten naar voren.

‘Volgens de Turkse wet,’ zei Ulkumen, ‘zijn echtgenoten en echtgenotes van Turken alsmede hun kinderen ook Turks. Dat was niet waar, hij verzon het ter plekke. ‘U ken ik,’ zei hij tegen een willekeurige man. ‘U bent een Turk. Schaamt u zich niet om dat te verzwijgen! En u daar, u ken ik ook. Stap naar voren. Met uw vrouw en kinderen. Vooruit. Ga onmiddellijk terug naar jullie huizen,’ zei hij bars tegen de tweeënveertig mensen die inmiddels voor hem stonden. ‘En gedraag je als een Turk.’ Van deze mensen was een kleine minderheid inderdaad Turks. Anderen hadden Ulkumens list begrepen, en waren ook naar voren gekomen.

De Duitse generaal was woedend op de consul. Iedere jood waar hij zijn handen niet op kon leggen, was een nagel aan zijn doodskist. Hij moest machteloos toezien hoe Ulkumen met tweeënveertig joden de luchtmachtbasis verliet.

Twee weken later moest Selahattin het bezuren. Zijn huis werd door Duitse vliegtuigen, vast niet per ongeluk, onder vuur genomen. Zijn vrouw was net aan de bevalling van hun kind begonnen en op het moment dat hun zoontje geboren werd, stortte de villa in en werden zij en de baby bedolven. Ulkumen ontkwam. Hij noemde het dode kind Mehmet.

Toen de joden weg waren, ging de Turkse moefiti van Rhodos, de islamitische religieuze leider van het eiland, met schroom de grote synagoge binnen. Met respect deed hij de deurtjes van de aron open. In de kast stond rechtop een zeer oude thorarol, in een fluwelen doek gewikkeld.

De moefiti nam de rol - die zwaar was - wikkeld om het fluweel nog een donkere lap die hij had meegebracht en liep ermee naar zijn huis, biddende dat hij hem niet zou laten vallen. Thuis borg hij hem zorgvuldig weg op een geheime plaats en na de oorlog heeft hij hem

teruggeven aan de joodse gemeenschap. De rol is nu in Israel. Hij is zeer oud en waardevol. Ik heb hem met eigen ogen gezien.

De tweeënveertig joden die door consul Ulkumen waren gered, overleefden de oorlog. Selahattin Ulkumen zelf heeft een heel hoge leeftijd bereikt. In juni 1990 kreeg hij als eerste moslim de oorkonde van rechtschapenen der aarde van de Staat Israel.

Ik heb u dit verhaal verteld om te illustreren dat sommige mensen begrijpen dat we op de wereld zijn om elkaar te helpen en dat ook doen als de nood aan de man is. Chanoeka is een vrijheidsfeest. Wij vieren dat wij vrij zijn, wij vieren ook nog steeds dat die 42 mensen op Rhodos in 1943 door de Turkse consul zijn bevrijd. Wij zijn Selahattin Ulkumen en ook de Turkse moefiti van Rhodos nog altijd dankbaar en zijn zeer vereerd dat wij nu zojuist Ömer Melikoglu van de Turkse gemeenschap van Deventer het woord mochten geven, die vandaag symbool staat voor de moefiti van Rhodos, en nu de Turkse Consul Generaal in Nederland de heer Zafer Ateş, die vandaag voor ons symbool staat voor Selahattin Ulkumen.

Sanne Terlouw
Deventer, december 2015